

Болашақ педагог-психологтердің кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын зерттеудің өзектілігі

Аңдатпа. Бұл мақаладағы болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын зерттеудің өзектілігі мен қарама-қайшылықты жағдайларына байланысты болады. Қазіргі кезде болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік даму ерекшеліктерін нормативтік негіздеудің, анықтаудың, талдап, зерделеудің өзектілігі, ғылыми танымдық маңыздылығы айқындалады.

Теориялық зерттеу әдістерінің негізінде 1) болашақ педагог-психологтардың жоғары мектептегі кәсіби жетілуі олардың тұлғалық дамуымен шарттасуы анықталды; 2) болашақ педагог-психологтардың субъект ретінде өзіндік дамуы кәсіби-тұлғалық жетілуге қажетті шарт екендігі негізделді; 3) болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуы қарқынды және тиімді болуы үшін оған жоғары мектепте арнайы педагогикалық, психологиялық жағдай жасау қажеттігі белгілі болды.

Түйін сөздер: педагог-психолог, кәсіби дайындау, кәсіби даму, тұлғалық даму, өзіндік даму.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2022-140-3-38-47>

Кіріспе

Қазақстандағы әлеуметтік, мәдени, экономикалық және саяси салалардың қазіргі жаңару беталысы, әлемдік жаһандану үрдісі, дүние жүзінде адамзаттың түрлі тіршілік салаларындағы дағдарыстар мен түбегейлі өзгерістер, заманауи жас ұрпақты тәрбиелеу, оқыту, дамыту міндеттері қатарынан қойылған кезде білім берудің барлық деңгейлеріндегі педагог-психолог лауазымы шеңберінде психологиялық, педагогикалық көмек, сүйемелдеу, демеу, қолдау іс-әрекеттерінің маңызы арта түседі.

Осыған байланысты республикада соңғы жылдары педагог-психологтың кәсіби күзіреттілігін, білімі мен біліктілігін, оның қызметінің мақсатын, міндеттерін, басты бағыттарын, жас

ерекшелікке және әлеуметтік, психологиялық, физиологиялық, физикалық жағдайларға байланысты айрықша мазмұндарын айқындау жұмыстары қарқын алды. Мемлекеттік маңызы жоғары «Психологиялық және әлеуметтік жұмыс» кәсіптік стандарты (2019) [1], Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидалары (2022) [2] және «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары (2009; 2022) [3] бекітіліп, бұл құжаттардың шеңберінде педагог-психологтың кәсіптік іс-әрекетінің тиімділігін арттыру міндеттері нақтыланды.

Педагог-психолог қызметін жетілдірудің басты негізі жоғары мектепте болашақ мамандарды кәсіби дайындаумен байланысты болатыны белгілі.

Қазіргі кезде қазақстандық әрбір азаматтың жоғары білім алу мүмкіндіктері және түрлі салалар бойынша мамандықтардың күн санап көбейе түсуде екені белгілі. Осы жағдайда «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасының [4] бесінші міндеті республикалық жоғары мектептердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды жедел шешуге бағдарлайды. Сонымен қатар «Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру» стандарттарын (2012) [5], «Техникалық және кәсіптік білімнің педагогикалық мамандықтары бойынша» кәсіби стандарттарын (2013) [6] және «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру» стандарттарын (2019) [7] бекіту арқылы жоғары мектепте болашақ мамандарды сапалы кәсіби дайындаудың талаптары айқындала түседі.

Ал, Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында [8] «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» дегеннен болашақ педагог-психологты кәсіби дайындаудың нақты бағыттары анық көрінеді. Бұдан барлық болашақ мамандар секілді педагог-психологтың тұлғалық және кәсіби даму мәселелерін алдыңғы орынға қоюдың өзектілігі шығады.

Сондықтан бұл мақалада болашақ педагог-психологтердің кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуының өзектілігін негіздеу мақсаты қойылды.

Зерттеу материалдары мен әдістері

ҚР білім беру саласының нормативті-құқықтық құжаттары; болашақ педагог-психологтердің кәсіби-тұлғалық өзіндік даму мәселесіне қатысты философиялық, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге теориялық талдау, нақтылау, жинақтау, салыстыру әдістері.

Негізгі бөлім

Ғылымда кәсіби дайындауды жетілдіру, оның сапасын арттыру ешқашан күнтәртібінен түспеген. Жоғары мектептегі кәсіби дайындаудың психологиялық, педагогикалық аспектілер бойынша теориялық негіздерін анықтау, жүйелеу О.Л. Абдуллина, Б.Г. Аняньев, А.А. Бейсенбаева, А.А. Вербицкий, С.М. Жақыпов, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова, Ж.Ы. Намазбаева, Ш.Т. Таубаева, Г.А. Уманов, С.А. Ұзақбаева, Н.Н. Хан, Н.Д. Хмель, Х.Т. Шерьяданова, т.б. отандық және кеңестік ғалымдардың еңбектерінде және олардың ғылыми мектептерінде басталған. Қазіргі кезде жоғары мектептегі кәсіби дайындаудың көптеген мәселелері бойынша Н.С. Ақтаева, Ұ.М. Әбдіғабарова, М.Қ. Бапаева, Е.П. Белозерцев, А.Р. Ерментаева, Э.Ф. Зеер, Б.Т. Кенжебеков, Ғ.М. Кертәева, Э.М. Коротков, Қ.Р. Қалкеева, Г.Ж. Лекерова, Г.Ж. Меңлібекова, А.Қ. Мынбаева, Қ.М. Нағымжанова, А.А. Реан, П.Б. Сейітқазы, Р.К. Төлеубекова, Б.А. Тұрғынбаева, С.А. Хазова, Қ.Қ. Шалғынбаева, т.б. үлес қосуда.

Осыған байланысты жоғары мектепте білім салалары үшін педагог-психологты кәсіби дайындаудың нормативтік құжаттарынан басқа, ғылыми тұжырымдамалары негізделген.

Болашақ педагог-психологты кәсіби дайындауды, оның оқу-кәсіби іс-әрекетіндегі ерекшеліктерді зерттеудің жалпыланған теориялық-әдіснамалық тұғырлары Г.С. Абрамова, М.С. Битянова, И.В. Дубровина, Е.А. Климов, Р. Кочюнас, Р.В. Овчарова, Х.Т. Шерьяданова, т.б. секілді авторлардың еңбектері арқылы анықталады.

Сонымен қатар әлдеқайда жаңа зерттеулер қатарында болғанмен, болашақ педагог-психологтарды кәсіби дайындаудың теориялық және эксперименттік негіздегі бірнеше бағыттары бар:

- болашақ педагог-психологтардың кәсіби күзіреттілігі, оның критерийлері және мониторинг жасаудың ерекшеліктері (А.К. Аманова [9], Е.В.Барышникова [10]; А.А. Марголис, И.В. Коновалова [11]; Э.М. Фещенко [12]; Ю.В. Варданян, Н.А. Вдовина, Н.П. Кондратьева, О.В. Фадеева [13], т.б.);

- болашақ педагог-психологтерді ақпараттық және педагогикалық-психологиялық сүйемелдеу (К.В. Адушкина, О.В. Лозгачёва [14], А.С. Сейтбатталова [15]; т.б.);

- болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекеттегі, психологиялық сүйемелдеудегі міндеттері, қызметтік ұстанымдары (Ф.Н. Алипханова, Я.З. Газиева [16]; Н.П. Бадына, Л.А. Дементьева [17]; М.В. Зиновьева [18], т.б.);

- болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекетінің мазмұны, бағыттары және құрылымы (Ю.Г. Хлоповских [19], т.б.);

- болашақ педагог-психологтардың кәсіби дүниетанымын қалыптастыру, кәсіби мансаптық жетілу мүмкіндіктері (И.Ю. Головинова, М.Н. Нестерова [20]; В.О. Романова [21]; Т.А. Терехова [22], т.б.);

- болашақ педагог-психологтарда кәсіби бірдейліктің және рефлексияның дамуы, критерийлері, көрсеткіштері (Ф.Н. Алипханова, З.А. Абдулкадырова [23]; С.И. Кудинов, Ю.В. Владимирова [24]; Қ.О. Қазиев [25], т.б.);

- болашақ педагог-психологтардың мотивациялық, құндылық саласы (Т.И. Печенкина, Е.В. Петров [26]; С.С. Чеботарев [27], т.б.);

- болашақ педагог-психологтардың кәсіби даярлығы, оның маман ретінде, кәсіпқой ретінде дамып, өз қызметінің майталманы болудың деңгейлері, критерийлері, модельдері, шарттары (Ефремова О.И. [28]; Л.И. Кобышева [29]; Т.Д. Скуднова [30], т.б.);

- болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекетті тиімді атқаруда маңызды болатын сапалардың, қасиеттердің қалыптасуы, динамикасы, механизмдері (Г.И. Васильева. [31] В.К. Шаяхметова [32], т.б.);

Адамның кәсіпқойлығы, кәсіби дамуы тұлғалық дамудан ажыратылмайды (Б.Г. Ананьев, А.Г. Асмолов, А.А. Бодалев, Е.А. Климов, Т.В. Кудрявцев, В.А. Слостенин, т.б.). философиялық, психологиялық, педагогикалық әдебиетте адамның тұлға ретіндегі сипаттамасы оның статусы арқылы анықталады. Сонымен қатар тұлға қоғамдық функциялардың, рөлдердің, мақсаттардың және құндылық бағдарлардың жүйесі болып табылады. Б.Г. Ананьевтің адам туралы классикалық тұжы-

рымдамасында индивид, тұлға және іс-әрекет субъектісі ретінде біртұтастық болмыс құрайды.

Ғылыми әдебиетте тұлғаның этимологиялық маңызы адамның әлеуметтік рөлдері мен функциялары бойынша анықталатыны белгілі. Сонымен қатар тұлғаны анықтауда оның әлеуметтік рөлдерінің көптігі шешуші мәнге ие болмайды. Мұнда тұлғаның өз әлеуметтік рөлдеріне қатысты әлеуметтік әрекеттерді қабылдауы және жүзеге асыруы маңызды.

Осыған байланысты болашақ педагог-психологтың жоғары мектепте кәсіби дайындау үрдісіне, оқу-кәсіби іс-әрекетке, кейіннен маман ретінде білім беру салаларындағы өз міндеттеріне деген ішкі қатынасының аса маңызды болатынын баса көрсетеді. Тұлға ретінде өзектен алған болашақ педагог-психолог қана өзінің студент, маман ретінде дамуын, функциялар атқаруын саналы түрде түсінеді және өзінің барлық мақсат-бағдарлы белсенділік түрлерін атқаруда жауапкершілік таныта алады.

Сондықтан мемлекеттік және әлеуметтік деңгейлерде, ғылыми тұрғыдан болашақ педагог-психологты кәсіби дайындаумен бірге тұлға және оның дамуын зерттеу мәселелеріне назар аударудың қажеттігі шығады. Жоғары мектепте болашақ мамандардың тұлғалық дамуы бойынша ерекшеліктер, типтік сипаттамалар, жіктемелер, профессиограммалар мен психограммалар А.Р. Ерментаева, К.К. Жампеисова, И.Я. Зимняя, Ш.Ж. Колумбаева, Л.М. Митина, Н.С. Пряжников, Д. Сьюпер, Д. Холланд, т.б. еңбектерінде келтіріледі.

Осыған байланысты педагог-психологтардың кәсіби маңызды тұлғалық сапаларын анықтауға, түсіндіруге және дамытуға қажетті ғылыми-әдіснамалық негіздердің жинақталуына К.А. Абульханова-Славская, Л.И. Анцыферова, А.Л. Венгер, А.А. Деркач, А.Р. Ерментаева, Н.Б. Жиенбаева, З.Б. Мадалиева, Н.И. Рейнвальд, О.С. Сангилбаев, В.Э. Пахальян, Г.А. Цукерман, т.б. еңбектері негіз болды.

Бірақ басқа да білім беру салаларындағы секілді жоғары мектептегі педагогикалық

үрдіс аса күрделі болып табылады. Бұл үрдісте туындайтын ғылыми-тәжірибелік мәселелер әдеттегі тәсілдермен өз шешімін таба қоймайды.

Сондықтан болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық дамуын педагог, психолог ғалымдар А.А. Бейсенбаеваның, А.Б. Орловтың, К. Роджерстің, М. Селигманның, Р.К. Төлеубекованың, т.б. ұстанымдарына сәйкес жоғары мектептегі педагогикалық үрдісті гуманизациялау шеңберінде қарастыру қажет. Осы тұрғыдан тек өзіндік даму ғана педагогикалық үрдісті гуманизациялаудың, руханиландырудың басты шарты, факторы, құралы және критерийі болады.

Өзін және басқаларды позитивті бағытта өзгерту миссиясы педагог-психологтың тіршілік әрекетінің ішкі сипаттамасы болуы тиіс. Бұл жағдай педагог-психологтың субъектілік ұстанымы арқылы үздіксіз дамудың (А.Р. Ерментаева) нәтижесінде жүзеге асады. Мұнда тұлға өзіне жасампаз, қайратты әрекет иесі ретінде қатынаспен белсенділік көрсетуі маңызды. Олай болса, тұлға субъект ретінде өзін әрқашан іс-әрекетке, позитивті қатынастарға дайындауы тиіс (Л.С. Рубинштейн, А.В. Брушлинский, К.А. Абульханова, В.В. Знаков, т.б.).

Олай болса, қазіргі педагогикалық, психологиялық ғылым мен тәжірибеде болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын зерттеуге теориялық-әдіснамалық бағдар болатын тұжырымдамалар, ғылыми зерттеу нәтижелері бар. Болашақ мамандардың өзіндік даму мәселелерін шешудің механизмдері, детерминанттары ретінде жоғары мектеп педагогикасы мен психологиясында әр жақты анықталатын түрлі құрылымдық компоненттер, функционалдық амалдар қарастырылады:

- *өзін-өзі реттеу* (Е.А. Дерябина; Е.С. Галеева; Б.В. Зейгарник, А.Б. Холмогорова, Е.С. Мазур; А.В. Зобков; т.б.);
- *өзіндік білім алу* (Ю.А. Дубровская; Н.Н. Тулькибаева, И.Ф. Медведев; т.б.);
- *өзін-өзі тәрбиелеу* (С.Б. Елканов; Л.И. Рувинский); өзін-өзі өзектендіру (А. Маслоу; Е.Ф. Яценко; т.б.);

- *өзін-өзі жүзеге асыру* (Б.С. Гершунский; И.С. Морозова, Е.В. Киенко; т.б.) т.с.с.

Осылайша әдебиеттен маманның кәсіби және тұлғалық қалыптасуына өзіндік дамудың жетекші рөл атқаратыны белгілі болды. Бірақ педагогикалық, психологиялық ғылымдарда болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік даму ерекшеліктерінің жеткіліксіз зерттелгендігі айқындалды. Сонымен қатар болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік даму ерекшеліктерін зерттеуге байланысты бірқатар қарама-қайшылықтар анықталды:

- қоғамның, мемлекеттің педагог-психологтардың маман және тұлға ретіндегі статусына қойылатын талаптардың жоғары болуы және осы кезге дейін болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық дамуын зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерінің нақтыланбауы арасында;
- қоғамның, мемлекеттің жоғары мектепте болашақ мамандардың кәсіби-тұлғалық дамуын қарқындылықпен арттыруға қойылатын талаптардың жоғары болуы және болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуының жеткілікті түрде педагогикалық, психологиялық ғылымдар шеңберінде ықпалдастырылып, қарастырылмауы арасында;
- болашақ педагог-психологтардың тұлғалық және кәсіби кемелденуге сұранысы, бағдарлануы жоғары болуы және жоғары мектепте болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуына педагогикалық, психологиялық жағдайлардың жеткіліксіз болуы арасында.

Осыған байланысты болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын зерттеудің ғылыми мәселелерін бірізді, реттелген, өзара байланысты, тұтас жүйе ретінде бейнелеуге болады (1-сурет).

Сондықтан болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын оңтайландыру жолында келешекте жалпыланған предикторлық бағдарларды тағайындауға болады.

1. Педагог-психологтардың маман және тұлға ретіндегі дамуын зерттеудің теориялық-әдіснамалық бағдарларын нақтылау.

Сурет 1. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын зерттеудегі ғылыми мәселелер байланысы

2. Болашақ педагог-психологтердің кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуының мазмұнын, құрылымдарын анықтау және психологиялық-педагогикалық моделін құру.

3. Эксперименттік-тәжірибелік жолмен болашақ педагог-психологтердің кәсіби-тұлғалық өзіндік даму ерекшеліктерін тағайындау және осыған байланысты педагогикалық-психологиялық шарттарды негіздеу.

Қорытынды

1) Қазақстанда педагог-психологтың кәсіби іс-әрекетінің жоғары деңгейде болуы қоғам, мемлекет тарапынан нормативтік құжаттармен бекітілген. 2) Педагогикалық, психологиялық әдебиеттерден жоғары мектепте болашақ педагог-психологтардың кәсіби іс-әрекетке дайындау олардың тұлғалық дамуымен тығыз байланыста болуы қажетті шарт екендігі

шығады. 3) Жоғары мектептегі педагогикалық үрдістің гуманизациялық тұрғысы ғана болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын толыққанды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. 4) Зерттеу мәселесіне қатысты әлеуметтік сұраныс, қазіргі ғылыми таным нәтижелері арасындағы қарама-қайшылықтар болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын теориялық, эмпирикалық зерттеуді өзектендіреді. 5) Болашақ педагог-психологтардың кәсіби-тұлғалық өзіндік дамуын зерттеудің өзектілігі отандық және шетелдік психологиялық-педагогикалық іс-әрекет теориялары; тұлға теориялары; жоғары білім беру саласында тұлғаны дамыту қағидалары; жоғары мектептегі білім беру жүйесінде өзіндік даму тұжырымдамалары; зерттеу мәдениетін сақтау қағидалары; тұлғалық-кәсіби өзіндік даму туралы тұрғылар негізінде нақтыланады.

Әдебиеттер тізімі

1. «Психологиялық және әлеуметтік жұмыс» кәсіптік стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2019 жылғы 30 мамырдағы № 292 бұйрығы.
2. «Білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық қолдап отыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы.
3. «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 бұйрығы және оған өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 31 наурыздағы № 121 бұйрығы.

4. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасы [Электрон. ресурс] – 2022. – URL: /https://melimde.com/bilimdi-It (қарастырылған күні: 14.04.2022).
5. Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары (Қазақстан Республикасы Үкіметі 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080).
6. Техникалық және кәсіптік білімнің педагогикалық мамандықтары бойынша кәсіби стандарттары бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2013 жылғы 13 қыркүйектегі № 373 бұйрығы.
7. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.
8. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы (04.07.2018 № 171-VI өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
9. Аманова А.А. Болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары. – Астана, 2017.
10. Барышникова Е.В. Профессиональная компетентность будущих педагогов-психологов: монография / Е.В. Барышникова. – Челябинск: Изд-во Юж.-Урал. гос. гуман.-пед. ун-та, 2017. – 239 с.
11. Марголис А.А., Коновалова И.В. Критерии профессиональной компетентности педагога-психолога // Психологическая наука и образование. – 2010. – Т. 2010. – № 1. – С. 13-20.
12. Фещенко Э.М. Профессиональная компетентность педагога-психолога в новых образовательных условиях [Электрон. ресурс] – URL: professionalnaya-kompetentnost-pedagoga-psihologa-v-novyh-obrazovatelnyh-usloviyah.pdf (дата обращения: 14.04.2022).
13. Варданын Ю.В., Вдовина Н.А., Кондратьева Н.П., Фадеева О.В. Особенности вузовского этапа мониторинга практико-ориентированных компетенций педагога-психолога [Электрон. ресурс] – URL: osobennosti-vuzovskogo-etapa-monitoringa-praktiko-orientirovannyh-kompetentsiy-pedagoga-psihologa.pdf (дата обращения: 14.04.2022).
14. Адушкина К.В. Психолого-педагогическое сопровождение субъектов образования / К.В. Адушкина. – 2017. – 163 с.
15. Сейтбатталова А.С. Психолого-педагогическое сопровождение профессиональной подготовки педагогов-психологов на основе дистанционных образовательных технологий: Научное издание / А.С. Сейтбатталова. – Алматы: Білім, 2008. – 166 с.
16. Алипханова Ф.Н. Современные требования к профессиональной подготовке педагогов-психологов по осуществлению психологического просвещения родителей // Мир науки, культуры, образования. – 2015. – № 6. – С. 8-10.
17. Бадина Н.П., Дементьева Л.А. Формирование готовности педагогов-психологов к психологическому сопровождению инновационной деятельности в образовательном учреждении // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2011. – № 2(7).
18. Зиновьева М.В. Специфика деятельности педагога-психолога в условиях введения ФГОС // Справочник педагога-психолога. Школа. – 2012. – № 4. – С. 12-20.
19. Хлоповских Ю.Г. Особенности психолого-педагогической деятельности студентов-будущих психологов образования: автореф. дисс. ... канд. псих. наук. – Воронеж: РГБ ОД, 2004. – 33 с.
20. Головинова И.Ю., Нестерова М.Н. Анализ особенностей карьерных ориентаций будущих учителей физической культуры и педагогов-психологов [Электрон. ресурс] – URL: analiz-osobennostey-kariernyh-orientatsiy-buduschih-uchiteley-fizicheskoy-kultury-i-pedagogov-psihologov.pdf (дата обращения: 14.04.2022).
21. Романова В.О. Формирование профессионального мировоззрения будущих педагогов-психологов на основе акмеологического подхода: автореф. дисс. ... канд. пед. н. – Калининград, 2009. – 22 с.
22. Терехова Т.А. Проявления карьерных ориентаций у студентов-психологов // Гуманитарный вектор. – 2011. – № 1 (25). – С. 120-126.
23. Алипханова Ф.Н. Критерии и показатели сформированности рефлексивной позиции у будущего педагога-психолога // Мир науки, культуры, образования. – 2015. – № 6. – С. 7-8.
24. Кудинов С.И., Владимиров Ю.В. Роль профессиональной идентичности в самореализации психологов-педагогов // Вестник РУДН. Серия: Психология и педагогика. – 2015. – № 3. – С. 30-38.

25. Қазиев Қ.О. Болашақ педагог-психологтардың рефлексиясын дамытудың ғылыми негіздері. – Астана, 2020.
26. Печенкина Т.И., Петров Е.В. Исследование мотивации будущих педагогов-психологов в контексте их профессиональной подготовки в высших учебных заведениях // Ученые записки Российского государственного социального университета. – 2021. – Т. 20. – № 2(159). – С. 28.
27. Чеботарев С.С. Мотивационные ресурсы профессионально-личностного развития практического психолога в процессе обучения в вузе: дис. ... канд. психол. наук. – Белгород: Белгородский гос. университет, 2002. – 196 с.
28. Ефремова О.И. Уровни и показатели готовности будущих педагогов-психологов к профессиональному труду // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. – 2012. – № 1. – С. 146-151.
29. Кобышева Л.И. Диагностика личностной готовности будущих педагогов-психологов к профессиональной деятельности [Электрон. ресурс] – URL: diagnostika-lichnostnoy-gotovnosti-buduschih-pedagogov-psihologov-k-professionalnoy-deyatelnosti.pdf (дата обращения: 14.04.2022).
30. Скуднова Т.Д. Развитие акмеологической культуры педагога-психолога как профессионала / Акмеология профессионального образования: матер. 14-й Всеросс. н.-пр.конф. – Екатеринбург: Издательство РГППУ, 2018. – С. 274-277.
31. Васильева Г.И. Динамика профессиональной самоэффективности будущих педагогов-психологов: дис. ...псих. наук. – Москва, 2008.
32. Шаяхметова В.К. Формирование инвариантных профессионально важных качеств будущих педагогов-психологов: автореф. дисс. ...канд. психол. н. – Екатеринбург, 2009. – 23 с.

Г.Т. Аюпова, А.Т. Жолдыбекова

Университет Аликхана Бокейхана, Семей, Казахстан

Актуальность исследования профессионально-личностного саморазвития будущих педагогов-психологов

Аннотация. Актуальность и противоречивые условия изучения профессионально-личностного саморазвития будущих педагогов-психологов в данной статье. В настоящее время определяется актуальность, научно-познавательная значимость нормативного обоснования, выявления, анализа и изучения особенностей профессионально-личностного саморазвития будущих педагогов-психологов. На основе теоретических методов исследования установлено, что 1) профессиональная зрелость будущих педагогов-психологов в Высшей школе обуславливается их личностным развитием; 2) обосновано, что саморазвитие будущих педагогов-психологов как субъекта является необходимым условием профессионально-личностного совершенствования; 3) для того, чтобы профессионально-личностное саморазвитие будущих педагогов-психологов было интенсивным и эффективным, ему необходимо создать специальные педагогические, психологические условия в Высшей школе.

Ключевые слова: педагог-психолог, профессиональная подготовка, профессиональное развитие, личностное развитие, саморазвитие.

G.T. Ayupova, A.T. Zholdybekova

Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan

The relevance of the study of professional and personal self-development of future teachers-psychologists

Abstract. The relevance and contradictory conditions of the study of professional and personal self-development of future teachers-psychologists in this article. Currently, the relevance, scientific and cognitive significance of normative substantiation, identification, analysis and study of the features of professional and

personal self-development of future teachers-psychologists is being determined. Based on theoretical research methods, it was established that 1) the professional maturity of future teachers-psychologists in Higher education is determined by their personal development; 2) it is proved that the self-development of future teachers-psychologists as a subject is a necessary condition for professional and personal improvement; 3) in order for the professional and personal self-development of future teachers-psychologists to be intensive and effective, it is necessary to create special pedagogical, psychological conditions in Higher education.

Keywords: teacher-psychologist, professional training, professional development, personal development, self-development.

References

1. «Psihologiyalyk zhane aleumettik zhymys» kasiptik standartyn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Enbek zhane halykty aleumettik korgau ministrinin 2019 zhylgy 30 мамырдagy № 292 bujrygy. [Order No. 292 dated May 30, 2019 of the Minister of Labor and Social Protection of the Republic of Kazakhstan on the approval of the professional standard «Psychological and social work»], [in Kazakh].
2. «Bilim beru ujymdarynda psihologiyalyk-pedagogikalyk koldap otyru kagidalaryn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin 2022 zhylgy 12 kantardagy № 6 bujrygy [Order No. 6 of January 12, 2022 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan «On approval of the principles of psychological and pedagogical support in educational organizations»]. [in Kazakh].
3. «Pedagog kyzmetkerler men olarga tenestirilgen tulgalardyn lauazymdarynyn ulgilik biliktilik sipattamalaryn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin 2009 zhylgy 13 shildedegi № 338 bujrygy zhane ogan ozgerister engizu turaly Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin 2022 zhylgy 31 nauryzdagy № 121 bujrygy [Order No. 338 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated July 13, 2009 and Order No. 121 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated March 31, 2022 «On approval of the model qualification characteristics of the positions of teaching staff and their equivalent»]. [in Kazakh].
4. «Bilimdi ult» sapaly bilim beru» ulttyq zhubasy [«Educated nation» national project of quality education]. Available at: [/https://melimde.com/bilimdi-lt](https://melimde.com/bilimdi-lt) (accessed 14.04.2022). [in Kazakh].
5. Bilim berudin tiisti dengejlerinin memlekettik zhalpyga mindetti bilim beru standarttary (Kazakstan Respublikasy Ukimeti 2012 zhylgy 23 tamyzdagy №1080) [State mandatory educational standards of relevant levels of education (Government of the Republic of Kazakhstan No. 1080 of August 23, 2012)]. [in Kazakh].
6. Tekhnikalyk zhane kasiptik bilimnin pedagogikalyk mamandyktary bojnsha kasibi standarttary bekitu turaly Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin m.a. 2013 zhylgy 13 kyrkujektigi № 373 bujrygy [On the approval of professional standards for pedagogical specialties of technical and vocational education of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan m.a. Order No. 373 of September 13, 2013]. [in Kazakh].
7. «Bilim berudin barlyk dengejinin memlekettik zhalpyga mindetti bilim beru standarttaryn bekitu turaly» Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin 2018 zhylgy 31 kazandagy № 604 bujrygy [Order No. 604 of October 31, 2018 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan «On the approval of state universally mandatory educational standards of all levels of education»]. [in Kazakh].
8. «Bilim turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2007 zhylgy 27 shildedegi № 319 Zany (04.07.2018 № 171-VI ozgertuler men tolyktyrular engizilgen) [Law of the Republic of Kazakhstan No. 319 of July 27, 2007 «On Education» (Amended and supplemented No. 171-VI of 04.07.2018)]. [in Kazakh].
9. Amanova A.A. Bolashak pedagog-psiholog mamandarynyn kasibi kuzyrettiligin kalyptastyrudyn pedagogikalyk sharttary. Astana, 2017. [Pedagogical conditions for formation of professional competence of future teacher-psychologists. Astana, 2017]. [in Kazakh].
10. Baryshnikova E.V. Professional'naya kompetentnost' budushchih pedagogov-psihologov: monografiya. [Professional competence of future teachers-psychologists: monograph] (Chelyabinsk, Yuzh.-Ural Publishing House. state human.-ped. un-ta, 2017, 239 p.), [in Russian]
11. Margolis A.A., Konovalova I.V. Kriterii professional'noj kompetentnosti pedagoga-psihologa, Psihologicheskaya nauka i obrazovanie [Criteria for the professional competence of a teacher-psychologist, Psychological science and education], 2010(1), P. 13-20. [in Russian].

12. Feshchenko E.M. Professional'naya kompetentnost' pedagoga-psihologa v novyh obrazovatel'nyh usloviyah [Feshchenko E.M. Professional competence of a teacher-psychologist in new educational conditions]. Available at: [professionalnaya-kompetentnost-pedagoga-psihologa-v-novyh-obrazovatelnyh-usloviyah.pdf](#) (accessed 14.04.2022). [in Russian].

13. Vardanyan YU.V., Vdovina N.A., Kondrat'eva N.P., Fadeeva O.V. Osobnosti vuzovskogo etapa monitoringa praktiko-orientirovannyh kompetencij pedagoga-psihologa [Features of the university stage of monitoring the practice-oriented competencies of a teacher-psychologist]. Available at: [osobnosti-vuzovskogo-etapa-monitoringa-praktiko-orientirovannyh-kompetentsiy-pedagoga-psihologa.pdf](#) (accessed 14.04.2022). [in Russian].

14. Adushkina K.V. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie sub»ektiv obrazovaniya [Psychological and pedagogical support of subjects of education], 2017. P. 163. [in Russian].

15. Sejtballalova A.S. Psihologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie professional'noj podgotovki pedagogov-psihologov na osnove distancionnyh obrazovatel'nyh tekhnologij: Nauchnoe izdanie [Psychological and pedagogical support for the professional training of psychologists based on distance learning technologies: Scientific publication]. (Almaty, Bilim, 2008, 166 p.). [in Russian].

16. Aliphanova F.N. Sovremennye trebovaniya k professional'noj podgotovke pedagogov-psihologov po osushchestvleniyu psihologicheskogo prosveshcheniya roditel'ev, Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya [Modern requirements for the professional training of psychologists for the implementation of psychological education of parents, World of Science, Culture, Education], 6, 8-10 (2015). [in Russian].

17. Bad'ina N.P., Dement'eva L.A. Formirovanie gotovnosti pedagogov-psihologov k psihologicheskomu soprovozhdeniyu innovacionnoj deyatel'nosti v obrazovatel'nom uchrezhdenii, Nauchnoe obespechenie sistemy povysheniya kvalifikacii kadrov [Formation of readiness of teachers-psychologists for psychological support of innovative activity in an educational institution, Scientific support of the system of advanced training of personnel], 2(7), 2011. [in Russian].

18. Zinov'eva M.V. Specifika deyatel'nosti pedagoga-psihologa v usloviyah vvedeniya FGOS, Spravochnik pedagoga-psihologa. Shkola [The specifics of the activity of a teacher-psychologist in the context of the introduction of the Federal State Educational Standard, Handbook of a teacher-psychologist], 4, 12-20 (2012). [in Russian].

19. Hlopovskih YU.G. Osobnosti psihologo-pedagogicheskoy deyatel'nosti studentov-budushchih psihologov obrazovaniya: avtoref. diss. ... kand. psih. nauk. [Features of the psychological and pedagogical activity of students-future psychologists of education: author. diss. ... cand. psy. sciences.] (Voronezh: RGB OD, 2004, 33 s.). [in Russian].

20. Golovinova I.YU., Nesterova M.N. Analiz osobennostey kar'ernyh orientacij budushchih uchiteley fizicheskoy kul'tury i pedagogov-psihologov [Analysis of the features of career orientations of future teachers of physical culture and pedagogues-psychologists] [Electronic resource] – Available at: [analiz-osobennostey-kariernyh-orientatsiy-buduschih-uchiteley-fizicheskoy-kul'tury-i-pedagogov-psihologov.pdf](#) (accessed 14.04.2022). [in Russian].

21. Romanova V.O. Formirovanie professional'nogo mirovozzreniya budushchih pedagogov-psihologov na osnove akmeologicheskogo podhoda: avtoref. diss. ... kand. ped. n. [Formation of the professional outlook of future teachers-psychologists on the basis of the acmeological approach: author. diss. ... cand. ped. n.] (Kaliningrad, 2009, 22 s.). [in Russian].

22. Terekhova T.A. Proyavleniya kar'ernyh orientacij u studentov-psihologov, Gumanitarnyj vektor [Manifestations of career orientations among psychology students, Humanitarian vector], 1(25), 120-126 (2011). [in Russian].

23. Aliphanova F.N. Kriterii i pokazateli sformirovannosti refleksivnoj pozicii u budushchego pedagoga-psihologa, Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya [Criteria and indicators of the formation of a reflexive position in a future teacher-psychologist, World of Science, Culture, Education], 6, 7-8 (2015). [in Russian].

24. Kudinov S.I., Vladimirova YU.V. Rol' professional'noj identichnosti v samorealizacii psihologov-pedagogov, Vestnik RUDN. Seriya: Psihologiya i pedagogika [The role of professional identity in the self-realization of psychologists-teachers, Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: Psychology and Pedagogy], 3, 30-38 (2015). [in Russian].

25. Kaziev K.O. Bolashak pedagog-psihologtardyn refleksiya syn damytudyn gylymi negizderi [Scientific bases of development of reflection of future pedagogues-psychologists]. Astana, 2020. [in Kazakh].

26. Pechenkina T.I., Petrov E.V. Issledovanie motivacii budushchih pedagogov-psihologov v kontekste ih professional'noj podgotovki v vysshih uchebnyh zavedeniyah, Uchenye zapiski Rossiyskogo gosudarstvennogo social'nogo universiteta [Study of the motivation of future teachers-psychologists in the context of their professional training in higher educational institutions, Uchenye zapiski Rossiyskogo gosudarstvennogo sotsial'nogo universiteta], 20, 2(159), 28 (2021). [in Russian].

27. CHEbotarev S.S. Motivacionnye resursy professional'no-lichnostnogo razvitiya prakticheskogo psihologa v processe obucheniya v vuze: dis. ... kand. psihol. nauk. [Motivational resources of professional and personal development of a practical psychologist in the process of studying at a university: dis. ... cand. psychol. sciences] (Belgorod: Belgorodskij gos. universitet, 2002, 196 s.). [in Russian].

28. Efremova O.I. Urovni i pokazateli gotovnosti budushchih pedagogov-psihologov k professional'nomu trudu, Vestnik Taganrogskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo instituta [Levels and indicators of readiness of future teachers-psychologists for professional work, Bulletin of the Taganrog State Pedagogical Institute], 1, 146-151 (2012). [in Russian]

29. Kobysheva L.I. Diagnostika lichnostnoj gotovnosti budushchih pedagogov-psihologov k professional'noj deyatel'nosti [Diagnostics of the personal readiness of future educational psychologists for professional activities]. Available at: diagnostika-lichnostnoy-gotovnosti-budushchih-pedagogov-psihologov-k-professionalnoy-deyatelnosti.pdf (accessed 14.04.2022). [in Russian]

30. Skudnova T.D. Razvitie akmeologicheskoy kul'tury pedagoga-psihologa kak professionala, Akmeologiya professional'nogo obrazovaniya: mater. 14-j Vseross. n.-pr.konf. [Development of the acmeological culture of the teacher-psychologist as a professional, Acmeology of vocational education: mater. 14th All-Russian. n.-pr. conf.] (Ekaterinburg: Izdatel'stvo RGPPU, 2018, 274-277 s.). [in Russian].

31. Vasil'eva G.I. Dinamika professional'noj samoeffektivnosti budushchih pedagogov-psihologov: dis. ...psih, nauk. [Dynamics of professional self-efficacy of future educational psychologists: dis. ... psycho, science]. Moskva, 2008. [in Russian].

32. SHayahmetova V.K. Formirovanie invariantnyh professional'no vazhnyh kachestv budushchih pedagogov-psihologov: avtoref. diss. ...kand. psihol. n. [Formation of invariant professionally important qualities of future educational psychologists: Ph.D. diss. ...cand. psychol. n.] (Ekaterinburg, 2009, 23 s.). [in Russian].

Авторлар туралы мәліметтер:

Аюпова Г.Т. – корреспондентия үшін автор, Ph.D., Әлихан Бөкейхан университеті «Педагогика және психология» кафедрасының аға оқытушысы, Семей, Қазақстан.

Жолдыбекова А.Т. – 1 курс докторанты, Әлихан Бөкейхан университеті «Педагогика және психология» кафедрасының оқытушысы, Семей, Қазақстан.

Ayupova G.T. – **Corresponding author**, Ph.D., Senior Lecturer of the Department «pedagogy and psychology» of Alikhan Bukeikhanov University, Semey, Kazakhstan.

Zholdybekova A.T. – The 1st year doctoral student, teacher of the Department «pedagogy and psychology» of Alikhan Bukeikhanov University, Semey, Kazakhstan.